

A 176 EIDSBORG STAVKIRKE

Tilstandsvurdering av limfargedekor

Mengshoel, Karen

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel A 176 Eidsborg stavkirke Tilstandsvurdering av limfargedekor	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 134	Publiseringsdato 25.11.2022
	Prosjektnummer 1022478	Sider 18
	Avdeling Konservering	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Mengshoel, Karen	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-6	Oppdragstidspunkt / periode utført 13.10.22-20.10.22
	Forsidebilde Detalj fra dekoren på sørveggen, foto: NIKU	

Prosjektleder Karen Mengshoel
Prosjektmedarbeider(e) Dagheid Berg
Kvalitetssikrer Kjersti Marie Ellewssen

Oppdragsgiver / finansiert av Tokke kyrkjelege fellestråd

Sammendrag Tilstanden på limfargedekoren i Eidsborg stavkirke ble vurdert og dokumentert av NIKU etter befaring oktober 2022. Tilstanden ble sammenholdt med dokumentasjon fra tilstand i 2007, 2013 og 2016.
Abstract Condition of distemper paint in Eidsborg stave church was assessed and documented October 2022 by NIKU. Present condition was compared to documentation from 2007, 2013 and 2016.

Emneord Limfargedekor, stavkirke, tilstandsvurdering
Keywords Distemper paint, stave church, condition assessment

Avdelingsleder
 Kjersti Marie Ellewssen

Innholdsfortegnelse

1	Prosjektopplysninger	6
2	Bakgrunn for tilstandsregistreringen.....	6
3	Historikk	7
4	Tilstandsvurdering	7
4.1	Nordvegg, original dekor	8
4.2	Nordvegg, sekundær dekor foran stav	9
4.3	Sørvegg, original dekor	10
4.4	Sørvegg, sekundær del foran stav	13
5	Sammenligning 2007, 2013 og 2022.....	14
6	Konklusjon	16
7	Anbefalinger.....	16
8	Kilder.....	16

1 Prosjektopplysninger

Kirke:	A 176 Eidsborg stavkyrkje, Tokke kommune, Telemark
Kirketype:	Stavkirke fra midten av 1200-tallet
Vernestatus:	Fredet
Oppvarming:	Rørovner under kirkebenkene
Belysning:	Elektrisk belysning
Befaring:	13.10.22
Registratorer:	Karen Mengshoel, Dagheid Berg, NIKU
Rapport:	NIKU rapport
Foto:	NIKU
Prosjekt:	Tilstandsvurdering av limfargedekor oktober 2022.

2 Bakgrunn for tilstandsregistreringen

På oppdrag fra Tokke kyrkjelege fellesråd tilstandsvurderte NIKU limfargedekoren i Eidsborg stavkirke oktober 2022.

I 2021 forelå en rapport med oppfølgingsplan for tilstandsregistrering av kunst og inventar i norske kirker. Her går det fram at limfargedekorerte overflater er av gjenstandsgruppene med størst behov for overvåking og behandling. Eidsborg stavkirke er oppført i kategori 1, der interiør bør tilstandsvurderes hvert femte år. (Schonhowd 2021: 23-24)

Sist tilstandsvurdering der limfargedekoren ble nevnt var i 2016. NIKU skrev i da en rapport om hvordan norske kirkebygninger bør forvaltes i fremtidens klima, deriblant Eidsborg stavkirke (NIKU Oppdragsrapport 148/2016). Her ble også viktigheten av overvåking av limfargedekoren understreket.

I årets befaring ble limfargedekorens tilstand sammenholdt med dokumentasjon utført i forbindelse med NIKUs konserveringsbehandling i 2007¹ og tilstandsvurdering i 2013².

---

¹ Rapport Kunst og inventar 35/2007

² Upublisert notat og bildemateriale hos NIKU datert 2013.

3 Historikk

Veggene i skipet ble dekorert med limfargedekor på 1600-tallet. Dekoren på nordveggen er datert 1604, mens maleriene på sørveggen antas å være noe yngre, fra 1640/49, på grunn av et datert tekstfelt over en døråpning lengst vest på sydveggen. Kirka ble bygget om på 1800-tallet, både i 1826 og i 1845. Skipet ble forlenget med en tømret del mot øst og et nytt, tømret kor. Det ble satt inn store vinduer i skipets sørvegg, og interiøret ble panelt. (Solberg 2007)

Kirken ble igjen restaurert i 1920-årene. Mange av endringene fra 1800-tallet ble fjernet og kirkebygget forsøkt gitt et utseende som liknet mer på den middelalderske stavkirka. Den innvendige himlingen og panelet på veggene i skipet ble fjernet, slik at takstolen igjen ble åpen og limfargedekoren på veggene ble synlige. Dekoren hadde store skader pga. de sekundære vindusåpningene og forhugninger. Den ble konservert og supplert av konsulent Domenico Erdmann, som også hadde ansvar for de øvrige malerarbeidene i kirka. Bemalingen av skipets utvidelse mot øst ble dekorert av arkitekt Arnstein Arneberg (Solberg 2007).

4 Tilstandsvurdering

Limfargedekoren ble undersøkt med lamper og lommelykter i sidelys fra plater på benkeryggene, opp til en høyde på ca 3 m. Taket ble ikke undersøkt og dokumentert, da det ikke var tilgjengelig, og heller ikke originalt 1600-tall, men trolig en oppmaling fra 1920-tallet. De sekundære feltene øst for stavene ble undersøkt, men ikke like inngående dokumentert.

I 2013 dokumenterte NIKU v/Mille Stein noe løs maling. Det ble også observert løs maling på sørveggen i 2016 (Olstad 2017).

4.1 Nordvegg, original dekor

Figur 1 Helopptak nordvegg, original limfarge 1600-tall

Alle observerte skader er dokumentert. Det som ikke er dokumentert sitter tilsynelatende fint.

Registrerte skader

Plassering	Tilstand	Foto	Datering	Tidligere behandling
Tile 6 og 7 fra våpenhuset	Løs maling, tykk flerlagsstruktur. Epler. Skadene ser friske ut. Observert nede fra plattning, på litt avstand		Original 1600-tall	Tidligere behandling Trolig ikke konsolidert i 2007

4.2 Nordvegg, sekundær dekor foran stav

Figur 2 Helopptak sekundær dekor nordvegg

Registrerte skader

Tile 1 og 2 av 11 forover fra stav nordvegg	Løs maling, trolig maleteknisk, dårlig heft til underliggende lag	Ikke originalt. 1920 eller 1800-tall	Ikke konsolidert i 2007
Tile 4 av 11 forover fra stav nordvegg	Løs maling, maleteknisk problem, dårlig heft til underliggende lag	Ikke originalt. 1920 eller 1800-tall	Ikke konsolidert i 2007
Tile 10 og 11 forover fra stav, nordvegg	En liten løs bit i område behandlet i 2007	Ikke originalt. Ser eldre ut enn dekoren på veggen for øvrig	Konsolidert i 2007

4.3 Sørvegg, original dekor

Figur 3 Oversiktsbilder sørvegg original limfarge 1600-tall. Helopptak lot seg ikke gjennomføre i dagslys pga motlys fra vindu.

Alle observerte skader er dokumentert. Det som ikke er dokumentert sitter tilsynelatende fint.

Registrerte skader

Tile 3 fra våpenhus på sørvegg

Svært løs maling i et mindre område i øynehøyde fra gulv. Står i fare for å falle av.

Noen løse flak spredt utover også lengre opp.

Løs maling i en brun skjold

Originalt 1600-tall

Konsolidert med 2,5 % størlim i 2007

Tile 4 fra våpenhus på sørvegg

En del løst i et område med mye skader fra før, mye utfall

Originalt 1600-tall

Konsolidert med 2,5 % størlim i 2007

Tile 8 fra våpenhus på sørvegg

Ser ok ut

En liten løs bit på inn mot skjøt mellom bordene

Stort løst flak ved tykk overmaling

Svart stripe, oppmaling på ellers originalt område

Konsolidert med 2,5% størlim i 2007

Tile 9 fra våpenhus på sørvegg

Originalt mellom innbøting og overmaling i øverste del.

skriftfelt (ca 3 m over gulvnivå)

Løse flak i originalt område inn mot sprekker.

Konsolidert med 2,5% størlim i 2007

Tile 10 fra våpenhus på sørvegg

Mye løst på innbøting fra 1920-tallet store oppskallinger

Noe løst på øverste del av det originale, ansiktet til figur, og gult område bak. Også i skriftfeltet.

Originalt 1600-tall og innbøting fra 1920-tall - (eller er det 1800-tallet? Ser litt annerledes ut)

Konsolidert i 2007 med 2,5 %

Tile 11 fra våpenhus på sørvegg

Litt løst langs kanter

Noen løse flak i tilknytning til eldre skader

Ikke markert fordi det er noe spredt løs maling.

Originalt 1600-tall. Store eldre retusjer

Konsolidert i 2007 med 2,5% størlim

Tile 12 fra våpenhus på sørvegg

Ser løst ut i blomsten i øynehøyde, men det sitter om det får være i fred.

Litt løst spredt.

Mye originalt, noe innbøtt

Konsolidert i 2007 med 2,5 % størlim opp til innbøting

Tile 13
fra
våpenhus
på sørvegg

Litt løst spredt
Mye løst i kalk

Originalt
1600-tall

Konsolidert
2007 med
2,5%
størlim

4.4 Sørvegg, sekundær del foran stav

For mange skader til å dokumentere alt, bildene er representative for skadebildet.

Sekundært
felt, nedre
del

Mye løst på nedre
del, der det er
tykkere maling. Hvit
konturstrek på
svart, overmalt.

Også løs maling på
det grå liggende
feltet mellom øvre
og nedre del

Sekundært

Ikke
konsolidert
i 2007.

Sekundært
felt, øvre
del

Stort sett helt grei
stand på øvre del.

På tile 6 fremover
fra stav, er det noe
løst der malingen er
tykkest. Ellers sitter
det.

Sekundært

Ikke
konsolidert
i 2007

Sekundært
felt nedre
del

Løs maling i det grå
liggende feltet
mellom øvre og
nedre del.

Sekundært

Ikke
konsolidert
i 2007

5 Sammenligning 2007, 2013 og 2022

Foto er hentet fra behandlingsrapporten i 2007, fra bildemateriale etter befaring i 2016, og nye bilder ble tatt av de samme stedene i 2022.

Figur 4 Område på sørvegg, siste tile før stav, fotografert 2007.

Figur 5 Samme område 2022. Ingen nye tap observert.

Tile 4 forfra, fotografert 2007

Samme område i 2022. Ingen nye malingstap observert.

Område på andre tile bakfra, øverst. Innfelling over gammel dør. Fotografert 2007

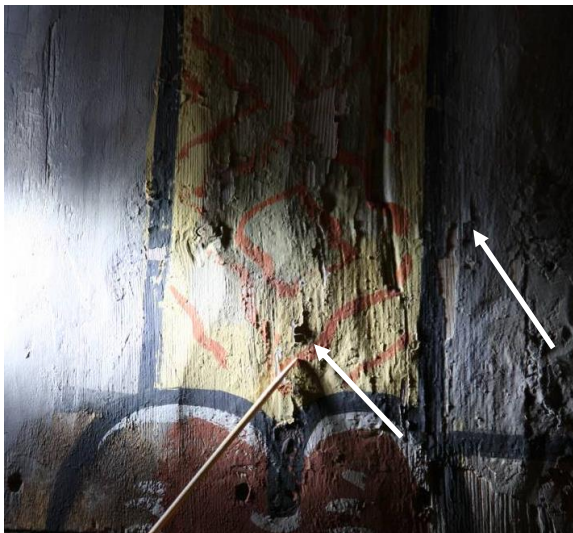
Samme område 2022, fotografert fra gulvet. Ingen nye malingstap observert.

Område på sørvegg med løs maling, fotografert 2013

Samme område, fotografert 2022. Hvit pil viser der et flak har falt av siden 2013.

Område på sørvegg med løs maling, fotografert 2013

Samme område, fotografert 2022. Hvite piler viser malingsflak som har falt av etter 2013.

6 Konklusjon

På nordveggen er tilstanden generelt god. Kun synlige skader er notert, tilstanden for øvrig er god.

På sørveggen er det mer løst, hovedsakelig i tykkere flerlagsstrukturer og i tilknytning til skader, men det meste sitter.

7 Anbefalinger

- **Noen områder av limfargen bør behandles igjen**, i hvert fall på sørvegg. Dette kan gjøres selektivt, område for område. Det kan vurderes om denne konsolideringen bør utføres i metylcellulose i stedet for størlim, eller evt en blanding av de to limene.
- **Begrense oppvaring** av kirkerommet for å unngå ytterligere skader.
- Det kan også vurderes å **montere rullegardiner** for å skjerme dekorerte overflater fra lys.
- Videre bør **inneklima registreres** for bedre å kunne vurdere om det er svingninger i temperatur og relativ luftfuktighet som er grunnen til at limfargen fortsetter å skalle av. En datalogger kan legges ut i forbindelse med konsolidering av limfargen på sørvegg om det blir aktuelt.

Ellers henvises det til NIKU oppdragsrapport 45/2021 og NIKU Oppdragsrapport 148/2016 med forslag til tiltak dersom de ikke allerede er utført:

- Utbedring av grunnmuren i sør, samt overvåking av sprekker både i sør og nord
- Fjerning av vekster som ligger helt inntil kirkeveggene, fall bør gjøres brattere
- Vurdering av tilstand på undersiden av bordene i omgangen
- Vurdering av tilstand på svillen på sørsiden av kirken
- Fortsatt overvåking av tilstand på limfargen og interiør med intervall på fem år.

8 Kilder

Olstad, T. M., Berg, F., 2017. Hvorledes sikre og forvalte norske kirkebygninger i fremtidens klima. Eidsborg stavkirke. NIKU Oppdragsrapport 148/2016

Olstad, T., Ørnhøi, A. A., 2015. Vurdering av størlim som konsolideringsmiddel for limfarge på tre Del 2. NIKU Oppdragsrapport 146/2015

Schonhowd, I. 2021. Kunst og inventar I norske stavkirker. Forlag til oppfølgingsplan for tilstandsregistrering. NIKU Oppdragsrapport 45/2021.

Solberg, K. 2007. Eidsborg stavkirke. Konservering av veggmalierier fra 1600-tallet og paneler fra middelalderen. Rapport Kunst og inventar 35/2007

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 134

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00